

Raport ewaluacyjny

projektu:

„Przedsiębiorcze dzieci Warszawa:
Wola i Włochy”

Fundacja Rozwoju Dzieci
Im. J. A. Komeńskiego
2017

Spis treści

Wprowadzenie	3
Wyniki.....	4
Opis i analiza narzędzi badawczych.....	4
Ankieta dla nauczycielek po szkoleniu „Przedsiębiorcze dzieci”.....	4
Ankieta dla nauczycielek po szkoleniu „Metoda projektów badawczych”	8
Ankieta online dla nauczycielek po zakończeniu realizacji zajęć „Przedsiębiorcze dzieci”	10
Ocena ewaluacji dzieci zawarta w dokumentacji od nauczycielek	12
Ankieta rysunkowa dla dzieci początkowa i końcowa.....	13
Podsumowanie:	18
Efekty projektu	18
Wnioski i rekomendacje	18
Wpływ programu na rodziców:	19
Załączniki:	19
Załącznik 1. Ankieta dla uczestniczki szkolenia „Przedsiębiorcze dzieci”	19
Załącznik 2. Ankieta dla uczestniczki szkolenia „Metoda projektów badawczych”	21
Załącznik 3. Ankieta online dla nauczycielek po zakończeniu realizacji zajęć „Przedsiębiorcze dzieci”	22
Załącznik 4. Ankieta rysunkowa dla dzieci początkowa i końcowa	23
Podziękowania.....	23

Wprowadzenie

Raport jest podsumowaniem projektu „Przedsiębiorcze dzieci Warszawa: Wola i Włochy” realizowanego przez Fundację Rozwoju Dzieci oraz współfinansowanego przez m. st. Warszawę w okresie od 1 września 2016 do 28 lutego 2017 r.

Projekt był realizowany przez 10 nauczycielek w 6 przedszkolach: w 1 przedszkolu w dzielnicy Włochy (Przedszkole nr 77) i w 5 przedszkolach w dzielnicy Wola (Przedszkole nr 93, Przedszkole nr 116, Przedszkole nr 234, Przedszkole nr 253, Przedszkole nr 273).

Celem projektu było nabycie przez dzieci podstawowej wiedzy z zakresu ekonomii i przedsiębiorczości i kształtowanie predyspozycji do bycia przedsiębiorczym. Aby zrealizować ten cel, założyliśmy przeszkolenie 8 nauczycielek z warszawskich przedszkoli i prowadzenie przez te nauczycielki cyklu zajęć dla dzieci o tematyce ekonomicznej.

Cele dla dzieci:

- Wzrost wiedzy dzieci w wieku 4-6 lat w zakresie ekonomii, w tym w szczególności w obszarze: pieniądza, form płatności, bankowości i podatków;
- Wzrost wiedzy dzieci w wieku 4-6 lat w zakresie przedsiębiorczości, w tym w szczególności w obszarze: sposoby oszczędzania, planowanie wydatków, pozyskiwanie środków na realizację przedsiębiorczego działania;
- Zwiększenie umiejętności dzieci w zakresie pracy zespołowej, komunikowania potrzeb i negocjowania rozwiązań.

Cele dla nauczycieli:

- Przekazanie wiedzy z zakresu prowadzenia zajęć z edukacji ekonomicznej dla dzieci w wieku 4-6 lat 8 osobom pracującym z dziećmi,
- Przekazanie wiedzy z zakresu prowadzenia zajęć metodą projektów badawczych 8 osobom pracującym z dziećmi,
- Ćwiczenie przez osoby pracujące z dziećmi umiejętności prowadzenia zajęć z ekonomii i przedsiębiorczość (w tym zajęć dotyczących oszczędzania, podatków, reklamy i organizacji działania przedsiębiorczego) oraz wiedzy na temat metod jej przekazywania najmłodszemu pokoleniu poprzez metodę projektów badawczych;
- Wymiana doświadczeń wśród ww. osób pracujących z dziećmi w zakresie prowadzenia zajęć z ekonomii i przedsiębiorczości;
- Wyposażenie nauczycielek/li warszawskich przedszkoli publicznych w wiedzę i umiejętności do prowadzenia zajęć z edukacji ekonomicznej w projekcie “Przedsiębiorcze dzieci” oraz po jego zakończeniu.

W projekcie uczestniczyło 10 nauczycielek przedszkolnych oraz 201 dzieci w wieku przedszkolnym.

Etapy projektu:

- a. Szkolenie dla nauczycielek z prowadzenia zajęć w oparciu o program „Przedsiębiorcze dzieci”
- b. Szkolenie dla nauczycielek z metody projektów badawczych
- c. Prowadzenie zajęć dla dzieci. Tematyka zajęć: Sklep, Sprzedajemy-kupujemy, Reklama i marketing, Przepis na sukces, Zarabiamy na sukces, Smakowanie sukcesu, Pieniądze, Bank, Oszczędzamy, Pożyczamy, Podatki, Co chcę zmienić, Działamy-zmieniamy, Świątujemy
- d. Spotkanie podsumowujące dla nauczycielek.

Cele i narzędzia badania:

- określenie przydatności szkoleń dla nauczycielek i programu „Przedsiębiorcze dzieci” - ankiety dla nauczycielek po szkoleniach,
- określenie przydatności programu w pracy z dziećmi – ankieta dla nauczycielek po projekcie,
- ocena przyrostu wiedzy dzieci – ankieta rysunkowa dla dzieci przed i po projekcie oraz dokumentacja nauczycielek,

Wyniki

Opis i analiza narzędzi badawczych

Ankieta dla nauczycielek po szkoleniu „Przedsiębiorcze dzieci”:

Szkolenie odbyło się w dniach 16-17 września 2016 r. W szkoleniu uczestniczyło 10 nauczycielek. Szkolenie trwało 12 godzin dydaktycznych. Celem szkolenia było zaprezentowanie, omówienie programu pracy z dziećmi „Przedsiębiorcze dzieci” oraz przećwiczenie z nauczycielkami realizacji poszczególnych tematów. Nauczycielki otrzymały podręcznik do pracy z dziećmi zawierający program zajęć, spis przykładowych zabaw z dziećmi, słowniczek pojęć ekonomicznych, modelową dokumentację zajęć, opis realizacji zajęć wraz dokumentacją fotograficzną z realizacji programu w gminach woj. podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego.

Ankietę wypełniło 10 osób.

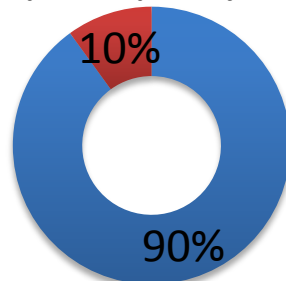
Ankieta po szkoleniu wykazała, że nauczycielki czują się dobrze przygotowane do prowadzenia zajęć z edukacji ekonomicznej w oparciu o program „Przedsiębiorcze dzieci”.

Większość nauczycielek (90%) oceniło swoją wiedzę ekonomiczną przed rozpoczęciem projektu jako ogólną – średnią, a umiejętności z zakresu przedsiębiorczości 90% osób deklarowało jako średnie (50%) lub „prawie nie miałam takich umiejętności” (30%).

1. Jak ocenia Pani swoją wiedzę ekonomiczną przed rozpoczęciem projektu?

n=10

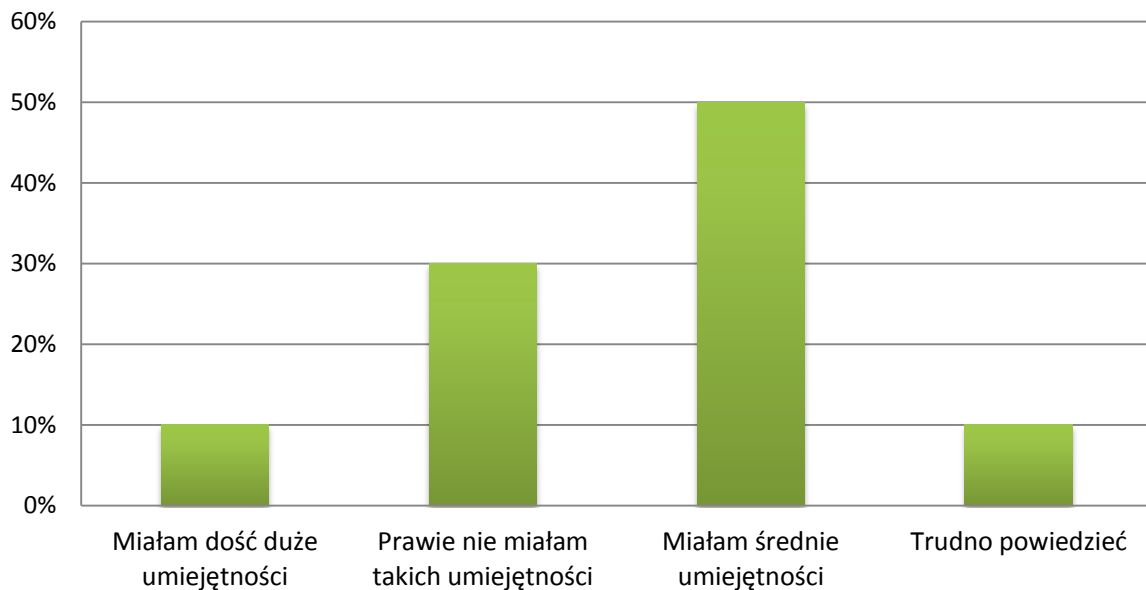
■ Miałam ogólną - średnią wiedzę ■ Trudno powiedzieć



Wykres nr 1 Ocena wiedzy ekonomicznej nauczycielek

2. Jak ocenia Pani swoje umiejętności z zakresu przedsiębiorczości przed rozpoczęciem projektu?

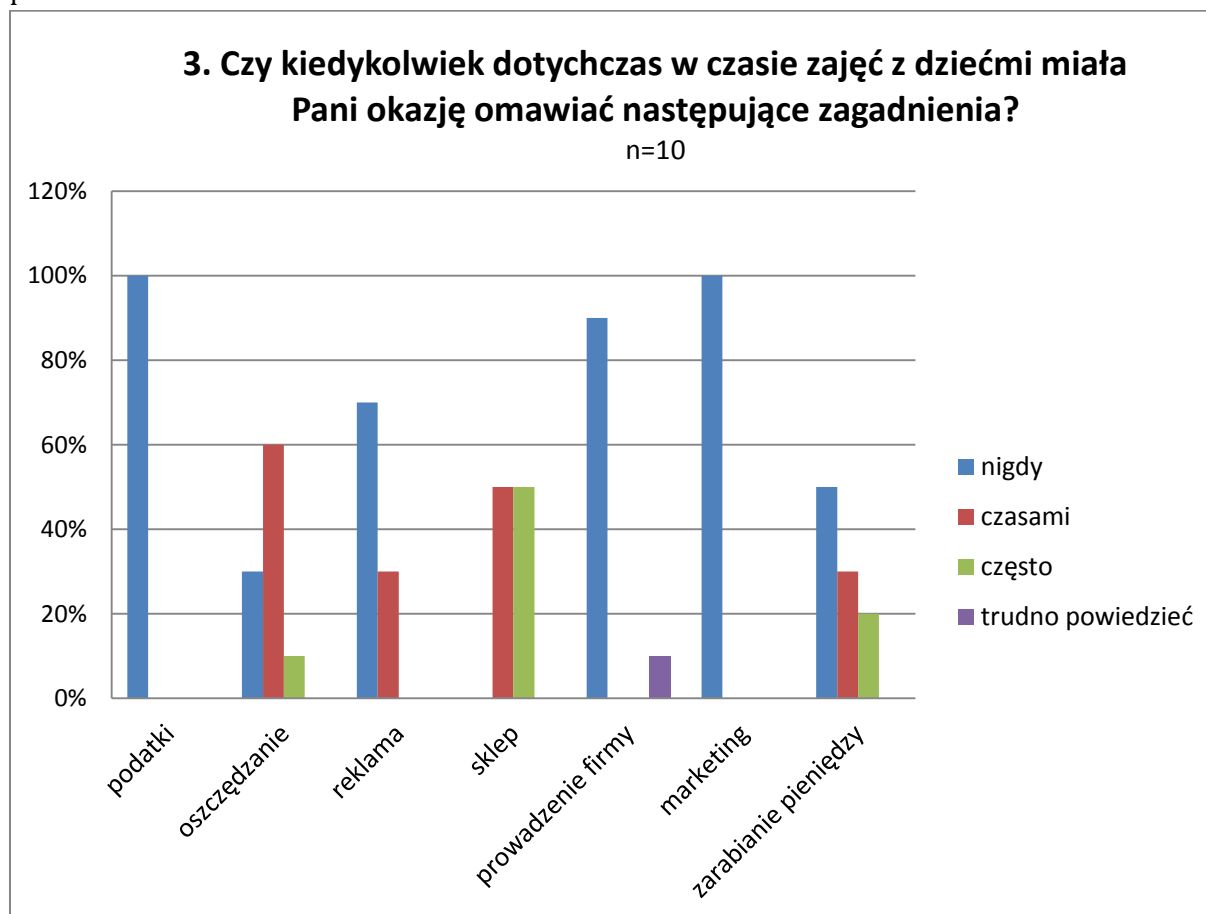
n=10



Wykres nr 2 Ocena umiejętności przedsiębiorczych nauczycielek

W trzecim pytaniu nauczycielki wskazywały, jakie tematy i zagadnienia z zakresu edukacji ekonomicznej miały okazję realizować do tej pory z dziećmi. Spośród 7 wymienionych cztery tematy były realizowane przez nauczycielki często lub czasami: sklep (realizowały go wszystkie nauczycielki), oszczędzanie (70% nauczycielek poruszało ten temat z dziećmi), zarabianie pieniędzy (50% nauczycielek poruszało ten temat z dziećmi), temat reklamy (30% nauczycielek). Tematu podatków i marketingu nie realizowała żadna z nauczycielek, a tematy reklamy i prowadzenia firmy nie realizowało odpowiednio 70% i 90% nauczycielek. Można więc stwierdzić, że propozycja programu „Przedsiębiorcze dzieci” dla większości nauczycielek była

nowa, proponowane tematy do pracy z dziećmi nie były poruszane dotąd w przedszkolach, a zatem edukacja ekonomiczna i przedsiębiorcza nie była realizowana w żadnym stopniu lub poruszana w niewielkim zakresie.



Wykres nr 3 Zagadnienia ekonomiczne podczas pracy z dziećmi

W pytaniu nr 4 poprosiliśmy nauczycielki o dokończenie 3 zdań:

Przedsiębiorcze dziecko...

Kiedy uczy się dzieci przedsiębiorczości...

To szkolenie...

W odpowiedziach dopełniających pierwsze zdanie pojawiały się stwierdzenia:

- to dziecko kreatywne – 2 odpowiedzi
- dziecko, które nie boi się pytać – 1 odpowiedź
- dziecko dążące do celu – 2 odpowiedzi
- dziecko samodzielne, zaradne – 2 odpowiedzi
- uparte – nie zraża się przeciwnościami - 1 odpowiedź
- pomysłowe – 3 odpowiedzi

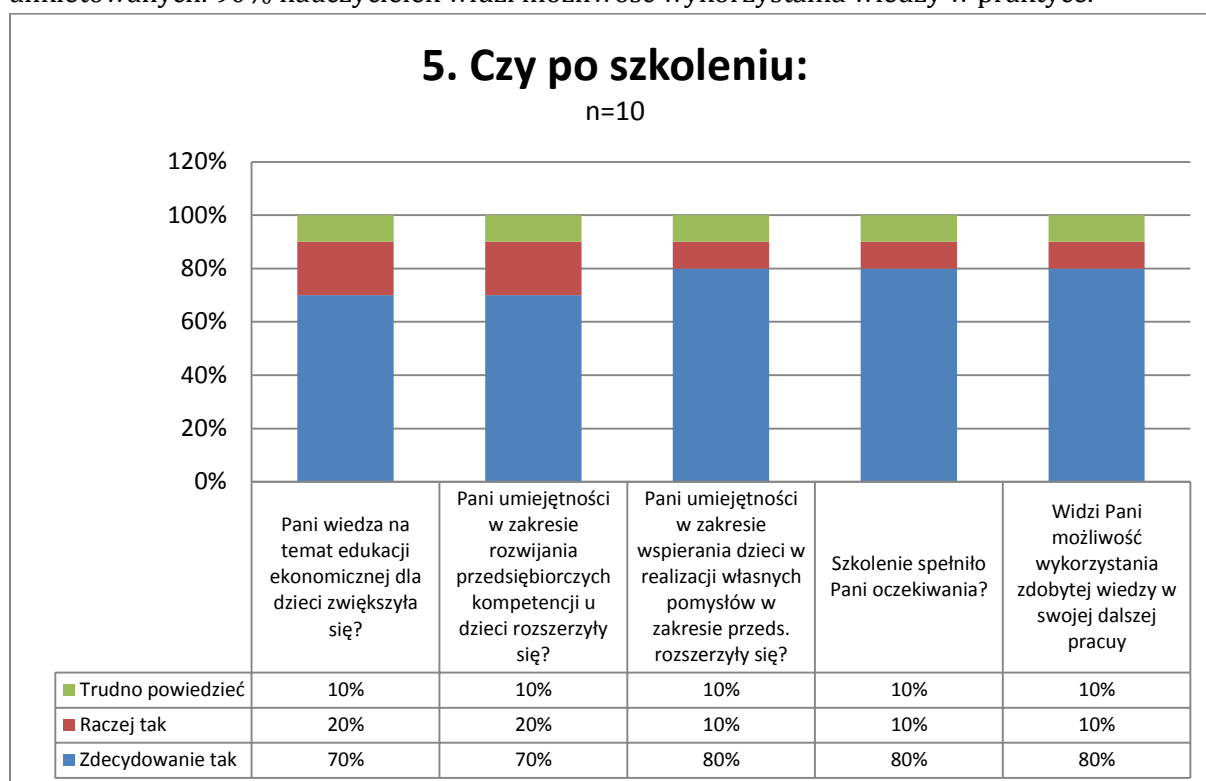
W odpowiedziach dopełniających drugie zdanie pojawiały się stwierdzenia:

- uczy się je myślenia – 3 odpowiedzi
- to można się samemu wiele dowiedzieć, obserwować dziecko
- uczy się je nowych świadomych postaw
- to pozwala mu się jak najwięcej sprawdzić, zbadać – 2 odpowiedzi
- to wyrastają z nich wartościowi ludzie

Dokończenie zdania „To szkolenie” dało następujące odpowiedzi:

- dało dużo nowej wiedzy i praktyki - 3 odpowiedzi
- poszerzyło horyzonty – 2 odpowiedzi
- było ciekawe, inspirujące – 2 odpowiedzi
- pomoże mi w realizacji projektu
- dało mi nowe wskazówki do pracy z dziećmi
- obudziło nowe pomysły

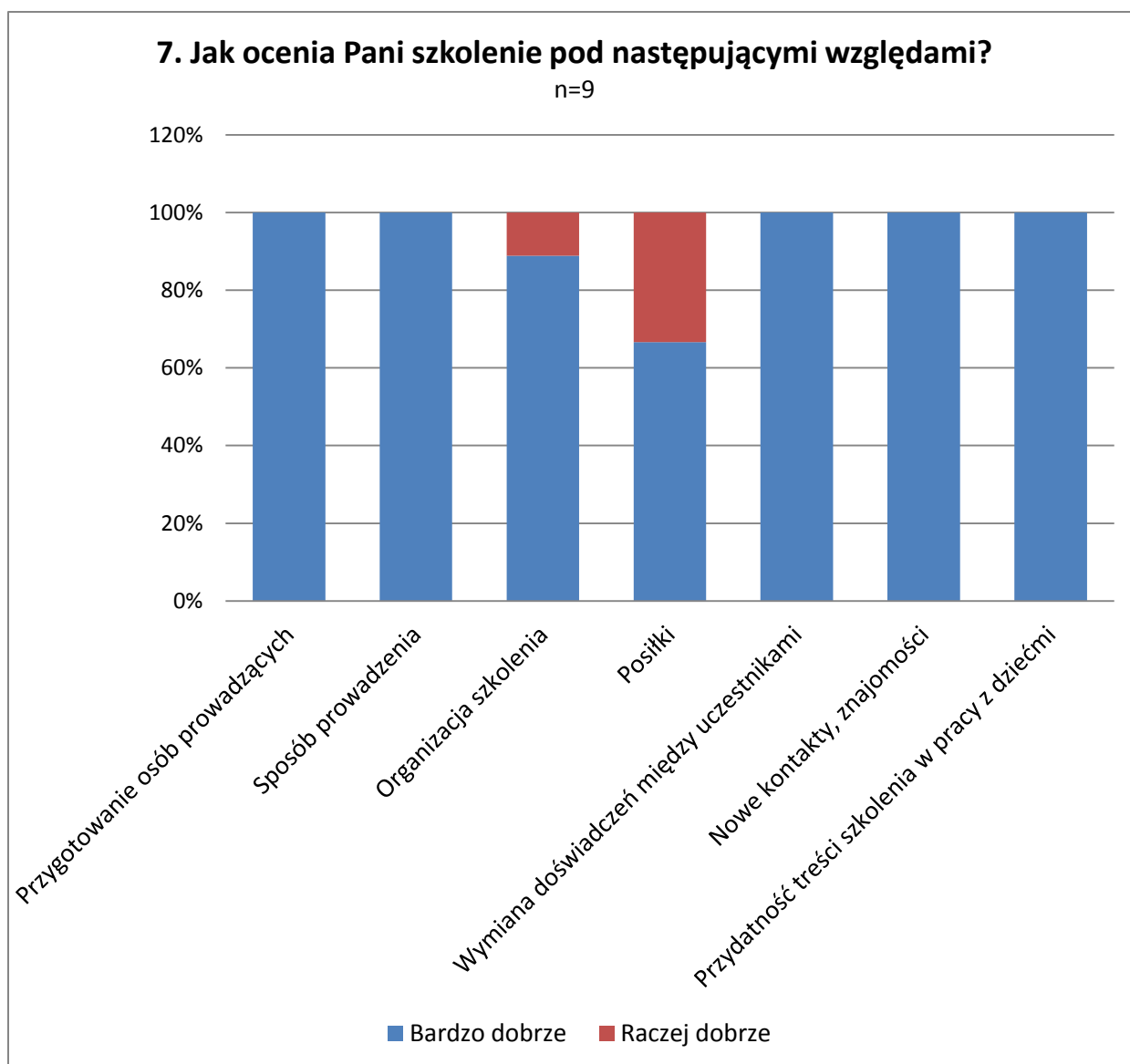
Zadowolenie ze szkolenia potwierdzają także odpowiedzi na 5 pytanie o wzrost wiedzy i umiejętności. Deklaracje zdecydowanego wzrostu wiedzy i umiejętności wskazało 70% ankietowanych. 90% nauczycielek widzi możliwość wykorzystania wiedzy w praktyce.



Wykres nr 4 Ocena wiedzy i umiejętności po szkoleniu

Nauczycielki zapytane o trudności, jakie przewidują w realizacji projektu głównie wskazywały na czynniki zewnętrzne – organizacyjne, czasowe oraz brak zainteresowania ze strony niektórych dzieci pewnymi tematami. Tylko jedna osoba zauważyła, że trudności widzi w samej sobie – strach przed wystarczającą elastycznością w prowadzeniu zajęć. Żadna nauczycielka nie wskazała braku przygotowania lub niewystarczająco skutecznego szkolenia.

Szkolenie zostało pozytywnie ocenione zarówno pod względem merytorycznym, jak i organizacyjnym. Treści szkolenia w późniejsze pracy z dziećmi uzyskały 100% odpowiedzi pozytywnych. Przygotowanie osób prowadzących i sposób prowadzenia szkolenia zostały ocenione przez wszystkie uczestniczki jako „bardzo dobre”. Cennym doświadczeniem okazała się także wymiana doświadczeń między uczestniczkami i nabycie nowych kontaktów. Nieco niższe oceny zostały wystawione za organizację szkolenia i posiłki (odpowiednio 90% i 70% odpowiedzi „bardzo dobrze” oraz 10% i 30% „raczej dobrze”).



Wykres nr 5 Ocena szkolenia

Wśród wypowiedzi podsumowujących spotkanie pojawiały się opinie o programie zajęć z dziećmi i umiejętnościach trenerki:

Projekt uczy dzieci myślenia.

Dobrze, że będzie dużo działań dla dzieci w odniesieniu do realnych sytuacji.

Dzieci będą miały duże pole do popisu i nauczyciele też.

To dobrze, że trener jest praktykiem.

Ankieta dla nauczycielek po szkoleniu „Metoda projektów badawczych”

Szkolenie odbyło się w dniach 23-24 września 2016 r. W szkoleniu uczestniczyło 10 nauczycielek – były to te same osoby, które szkoliły się z programu „Przedsiębiorcze dzieci” tydzień wcześniej.

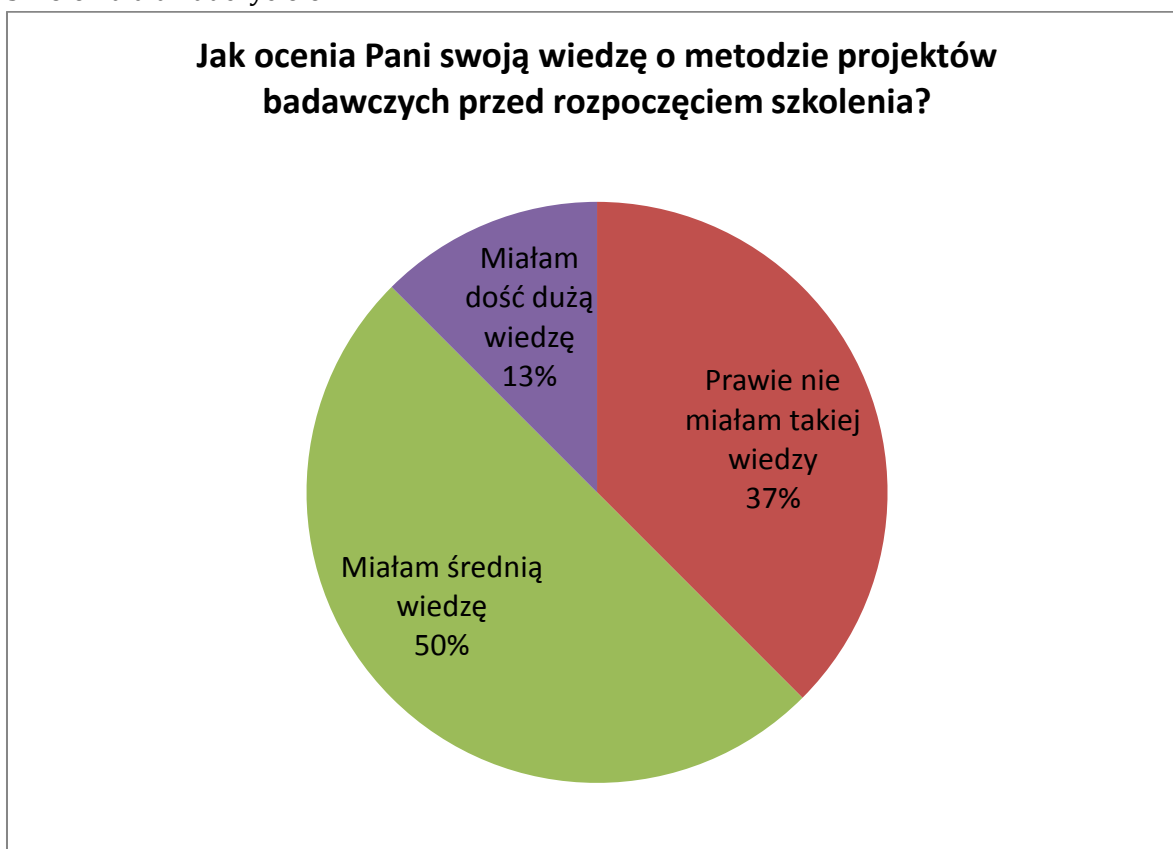
Celem szkolenia było zapoznanie uczestniczek z metodą prowadzenia zajęć – metodą projektów badawczych. Użycie tej metody jest przydatne w realizacji każdego tematu programu, a

niezbędne wręcz przy realizacji tematu „Pieniądze”. Nauczycielki otrzymały materiały dydaktyczne: 6 zeszytów metodycznych opracowanych przez Fundację.

Ankietę wypełniło 9 osób

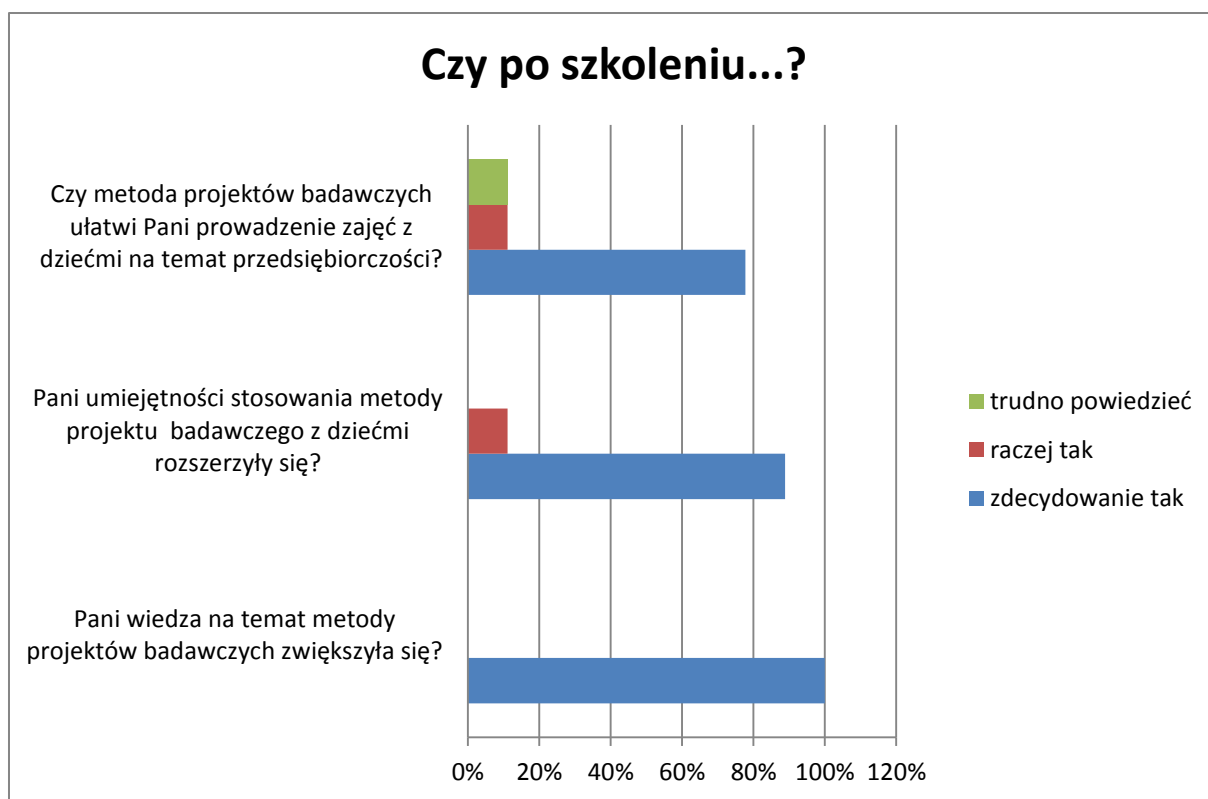
Analiza ankiet po szkoleniu wykazała, że szkolenie zostało dobrze przyjęte i dobrze ocenione pod względem przydatności w pracy z dziećmi.

Wiedzę o metodzie projektów badawczych na poziomie wysokim wskazała tylko jedna osoba. Wiedzę na poziomie średnim wykazało 50% ankietowanych, a 37% wybrało odpowiedź „Prawie nie miałam takiej wiedzy”. Wyniki te wskazywały na dużą potrzebę przeprowadzenia takiego szkolenia dla nauczycielek.



Wykres nr 6 Ocena wiedzy o metodzie projektów badawczych

Nauczycielki oceniały szkolenie pod trzema względami – ułatwienia prowadzenia zajęć z dziećmi dzięki metodzie projektów badawczych (MPB), zwiększenia umiejętności stosowania MPB i zwiększenia wiedzy o MPB. 100 % nauczycielek zadeklarowało, że ich wiedza o metodzie zwiększyła się (tę odpowiedź zaznaczyła również nauczycielka, która o MPB miała dość dużą wiedzę). 89% nauczycielek potwierdziło, że ich umiejętności stosowania MPB zdecydowanie rozszerzyły się, a 11%, że raczej rozszerzyły się. 78% uczestniczek szkolenia zaznaczyło, że metoda zdecydowanie ułatwi prowadzenie zajęć z dziećmi na temat przedsiębiorczości, 11% wskazało w tym pytaniu odpowiedź „raczej tak” i 11% odpowiedź „trudno powiedzieć”. Te wyniki wskazują na to, że szkolenie zostało skutecznie poprowadzone i w 100% zwiększyło wiedzę nauczycielek.



Wykres nr 7 Ocena wiedzy i umiejętności po szkoleniu

Ocenę przydatności szkolenia w prowadzeniu zajęć wyraża też opinia jednej z nauczycielek zawarta w dokumentacji zajęciowej: *Także samo przygotowanie do pracy z metodą projektów, w czasie szkolenia było bardzo przydatne i w czasie konkretnej pracy z dziećmi mogłam wykorzystać wskazówki prowadzących.*

Podsumowanie:

Do projektu i szkoleń zgłosiły się w większości osoby, które do tej pory nie poruszały z dziećmi zagadnień związanych z ekonomią i przedsiębiorczością.

Szkolenia dla nauczycielek zostały dobrze ocenione przez uczestniczki i przyniosły im znaczny wzrost wiedzy w zakresie tematyki zajęć ekonomicznych dla dzieci, jak też metody, którą można te zajęcia poprowadzić.

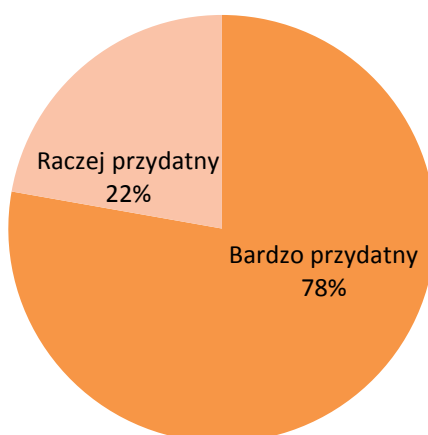
Ankieta online dla nauczycielek po zakończeniu realizacji zajęć „Przedsiębiorcze dzieci”

Po zakończeniu realizacji zajęć z dziećmi została przeprowadzona ankieta podsumowująca. Nauczycielki zostały poproszone o ocenę przydatności programu „Przedsiębiorcze dzieci” w prowadzeniu zajęć z dziećmi, ocenę najtrudniejszych, najbardziej ciekawych i

aktywizujących elementów zajęć, ocenę rozwoju dzieci poprzez udział w zajęciach i deklarację wykorzystania w przyszłości programu
Ankiety wypełniło 9 nauczycielek.

Analiza ankiet pokazała, że 785% nauczycielek ocenia program jako bardzo przydatny w pracy z dziećmi, a 22% jako raczej przydatny. 100% nauczycielek zadeklarowało chęć wykorzystania programu w dalszej pracy z dziećmi.

1. Program „Przedsiębiorcze dzieci” w prowadzeniu zajęć z dziećmi był:



Wykres nr 8 Ocena przydatności programu

Zapytaliśmy również o to, które aktywności były dla dzieci najciekawsze oraz jakie były najważniejsze zmiany u dzieci pod wpływem działań projektowych.

Za najciekawsze aktywności nauczycielki uznały te działania, w których dzieci mogły wykazywać się samodzielnością, współpracą i nabywać wiedzę przez doświadczenie:

- zabawa w sklep – 4 odpowiedzi
- wyjście po zakupy i przygotowania do zakupów -3 odpowiedzi
- prowadzenie sprzedaży i przeprowadzanie zmiany w otoczeniu – 2 odpowiedzi
- badanie pieniędzy – 3 odpowiedzi
- własnoręczne przygotowanie potraw – 2 odpowiedzi
- wycieczki do banku, obserwacja pracy i samodzielne działania – 2 odpowiedzi

Wśród zmian, jakie nauczycielki zauważyły u dzieci zostały wymienione:

1. nabycie podstawowej wiedzy i praktycznych umiejętności:

Niektóre dzieci oszczędzają pieniądze - opowiadają o tym, że mają skarbonkę, co w niej mają - np. monety, pieniądze papierowe. Jeden z chłopców kupił książkę za swoje pieniądze ze skarbonki. Było to dla niego duże przeżycie. Opowiadał ze szczegółami, że razem z młodszym bratem zobaczył piękną książkę o Kubusiu Puchatku w Castoramie i że zapłacił za nią pieniążkiem ze swojej skarbonki - był to 1 papierek - 50 zł (książka była gruba i ładnie ilustrowana).

2. doświadczenie samodzielnego decydowania i wyrażania opinii:

(...) doświadczyły, że mogą decydować w sprawach przedszkola, co za tym idzie mają moc sprawczą.

Niektóre dzieci stały się bardziej śmiałe i dociekliwe, skłonne do wyrażania własnych opinii.

3. lepsza współpraca w grupie:

Dzieci stały się bardziej przyjazne i otwarte wobec siebie, potrafią wytypować lidera oraz pracować w mniejszych i większych grupach.

Umiejętność zgodnego dzielenia się rolami.

Dzieci chętnie podejmowały współpracę, lepiej dostrzegały wartość wspólnego działania i późniejszy efekt, podejmowały próby rozwiązywania sytuacji trudnych, negocjowały, argumentowały, uczyły się oczekiwania na swoją kolej, wzajemnego słuchania się i nie krytykowania pomysłów innych

4. utrwalenie postaw społecznie akceptowalnych i zasad dobrego savoir vivre'u

Wśród negatywnych stron projektu nauczycielki wymieniły:

- obszerny zakres dokumentacji wymaganej od nauczyciela,
- trudności czasowe w związku z koniecznością realizacji innych tematów kompleksowych oraz bogatymi programami uroczystości w przedszkolach.

Ocena ewaluacji dzieci zawarta w dokumentacji od nauczycielek

W trakcie trwania projektu nauczycielki zobowiązane były do raportowania o przebiegu działań. Spośród wypowiedzi zawartych w mailach, dokumentacji projektowej i z rozmów wynika, że nastąpił przyrost wiedzy dzieci w zakresie podstawowych pojęć ekonomicznych oraz wzbogacił się zakres umiejętności przedsiębiorczych dzieci.

Na początku projektu, po przeprowadzeniu ankiety początkowej dla dzieci nauczycielki zauważyły, że wiedza dzieci jest bardzo ogólna, nieuporządkowana i wynika raczej z zasłyszanych przez dzieci rozmów dorosłych:

- *Zanim rozpocząłam pracę wg projektu „Przedsiębiorcze dzieci”, przeprowadziłam Ankietę ewaluacyjną. Ogólnie dzieci z mojej grupy miały jakąś wiedzę na poruszane w ankiecie tematy, ale była to wiedza fragmentaryczna, zasłyszana gdzieś, bank czasem mylony z pocztą.*
- *Dużo dzieci miało trudność z określeniem co to znaczy oszczędzać.*
- *Dzieci w sumie miały znikomą wiedzę na temat bankowości.*

Pierwsze zmiany pojawiły się podczas realizacji pierwszego tematu Sklep – głównie dzięki obserwacji pracy w prawdziwym sklepie. Wnioski z tej obserwacji dzieci odnosiły do ich zabawy w sklep, którą organizowały sobie przed wycieczkami:

- *Każdego dnia dochodziły nowe elementy do zabawy, a słowa: kasa, kolejka, klient, pieniądze weszły na stałe do słownika dzieci.*
- *Po tym doświadczeniu [wizyta w sklepie] zauważyliśmy, że dzieci podczas zabawy w sklep bardzo zwracały uwagę na wydawanie paragonów. Co chwila słysząc było: paragon, paragon, a paragon?*
- *Wycieczka „uporządkowała” zachowania dzieci w sklepie w sali. Do kasy doczepiły czytnik skanowania (z papieru samoprzylepnego).*
- *Następnego dnia odbyła się poważna dyskusja na temat podobieństwa naszego przedszkolnego sklepiku do tych, w których byliśmy. Dzieci zdecydowanie stwierdziły, że są*

inne. Kiedy spytałam, co trzeba zrobić, by to zmienić mówiły o cenach i „tym, co się wkłada karty”.

Tematy dotyczące pieniędzy i banku przyniosły kolejne zmiany w wiedzy i postawach dzieci:

- *Zauważyłam zmianę w wiedzy dzieci. Otwarcie mówią o banku, gdzie można trzymać pieniądze- na początku projektu nie było to dla nich tak oczywiste. Podczas spotkania z Punktem Informacji Europejskiej dzieci mnie zszokowały. Wiedziały, że w unii obowiązuje euro, że są w Ameryce dolary. Chętnie bawią się w dalszym ciągu w sklep, robią karty do bankomatu.*
- *Kiedy oglądaliśmy banknoty Adaś powiedział, że te pieniądze są takie jak w naszym sklepiku. To był moment, kiedy dzieci same doszły do wniosku, że są pieniądze prawdziwe i zabawkowe.*

Podczas realizacji przedsiębiorczych działań u dzieci bardzo wyraźnie można było zaobserwować zmiany w zakresie kompetencji społecznych – współpracy, negocjowania potrzeb i współdecydowania oraz wzrost kompetencji przedsiębiorczych:

- *Dzieci fantastycznie weszły w temat poszukiwania pomysłów jak zarobić. Sprzedawały swoje prace zachęcając i promując jak profesjonalści.*
- *Dzieci podzieliły się tak, że jedno dziecko przyjmowało pieniądze od rodzica a drugie pilnowało utargu.*

Podsumowując działania nauczycielki zwierzały takie informacje o wzroście wiedzy i umiejętności dzieci pod czas projektu oraz ich zaangażowaniu:

- *Ogólnie Projekt jest ciekawy, interesujący dla dzieci – zwłaszcza, jeśli organizuje się dużo różnych przedsięwzięć z nim związanych (np. wycieczki, spacer, spotkania).*
- *(...) częste tworzenie siatki tematycznej [element działania metodą projektów badawczych] zachęciło dzieci do dużej aktywności.*
- *Dzieci wzbogaciły i poszerzyły swoją wiedzę o sklepie, reklamie, banku, o sposobach zarabiania pieniędzy, skąd wziąć pieniądze, jeśli planujemy duże zakupy i jak umiejętnie zarządzać pieniędzmi. A przede wszystkim uświadomiły sobie, że one pięcio-, sześciolatki z grupy Języków mogą zmieniać swoje najbliższe otoczenie.*
- *Uczestnictwo dzieci w projekcie bardzo korzystnie wpływa na ich ogólny rozwój. Dzieci uczą się refleksji, współdziałania, planowania działań, organizacji, lepiej dostrzegają otaczający je świat (ukierunkowana obserwacja, analizowanie problemów, wyciąganie wniosków), wzbogacają słownictwo (np. terminal, karty płatnicze, pin, billboard) systematyzują i zdobywają wiedzę (np. o funkcjonowaniu sklepu, co zrobić, żeby zapłacić kartą), chętniej wypowiadają się na podane tematy, pogłębiają swoją wiedzę matematyczną (utrwalanie poprawnego liczenia, klasyfikowanie, porównywanie), doskonalą umiejętności manualne (robienie pieniędzy, kart, portfeli). Projekt pokazuje również, że potrafią zaangażować się dzieci, które do tej pory czasami nie były zainteresowane tematami.*

Ankieta rysunkowa dla dzieci początkowa i końcowa

Ankiety rysunkowe dla dzieci miały posłużyć do oceny przyrostu wiedzy dzieci. Ankiety – początkowa i końcowa zawierały te same pytania:

1. Gdzie można przechowywać pieniądze?
2. Co to jest bank? Po co jest bank?
3. Jak można oszczędzać pieniądze?

4. Jak można płacić?

Odpowiedzi dzieci rysowały w wyznaczonych polach, a rolą nauczycielki było zapisywanie odpowiedzi ustnych dziecka.

Łącznie dzieci wypełniły ponad 280 ankiet początkowych i końcowych.

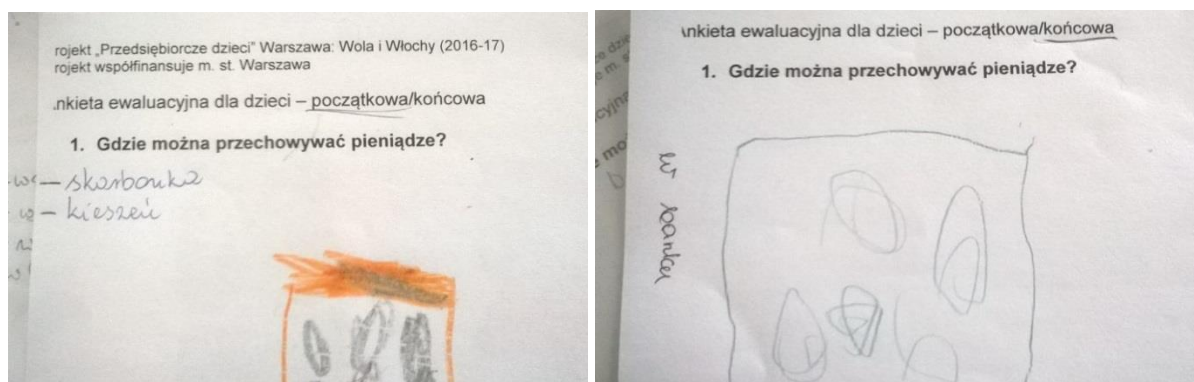
Do analizy wybrano 79 ankiet początkowych i 79 ankiet końcowych dzieci.

1. Gdzie można przechowywać pieniądze?

W odpowiedziach na to pytanie w ankiecie początkowej dzieci zazwyczaj wymieniały różne miejsca znajdujące się w domu portfel, rączkę, świnzkę-skarbonkę, torebkę mamy lub podawały odpowiedź „nie wiem”. Takich odpowiedzi było 61 na 79 analizowanych ankiet. Pozostałe 18 odpowiedzi to odpowiedź „bank”. W ankiecie końcowej odpowiedź „bank” pojawia się 50 razy, a inne wymieniane miejsca 29 razy.



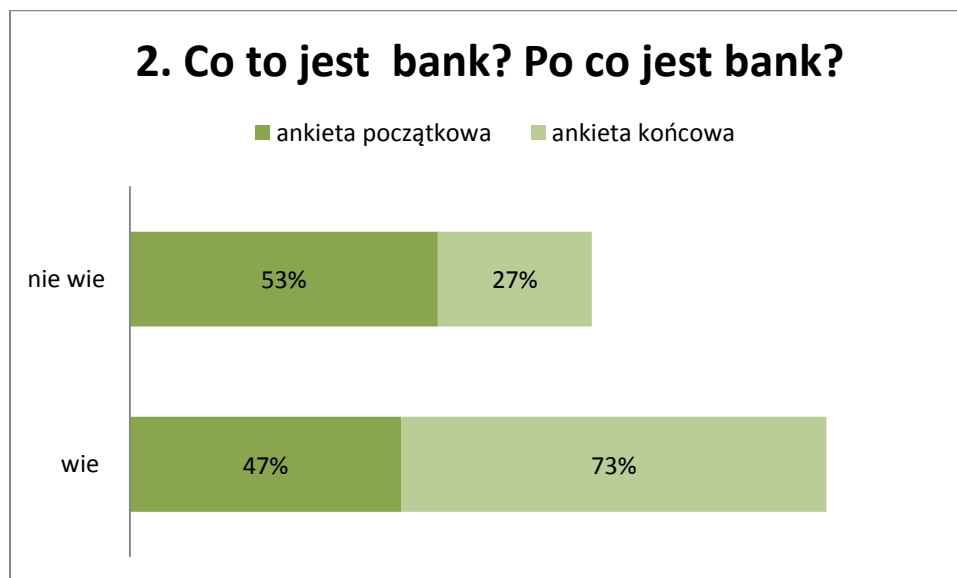
Wykres nr 9 – Ankieta dla dzieci „Gdzie można przechowywać pieniądze?”



Przykład ankiety początkowej i końcowej – odpowiedź na pytanie 1. Gdzie można przechowywać pieniądze?

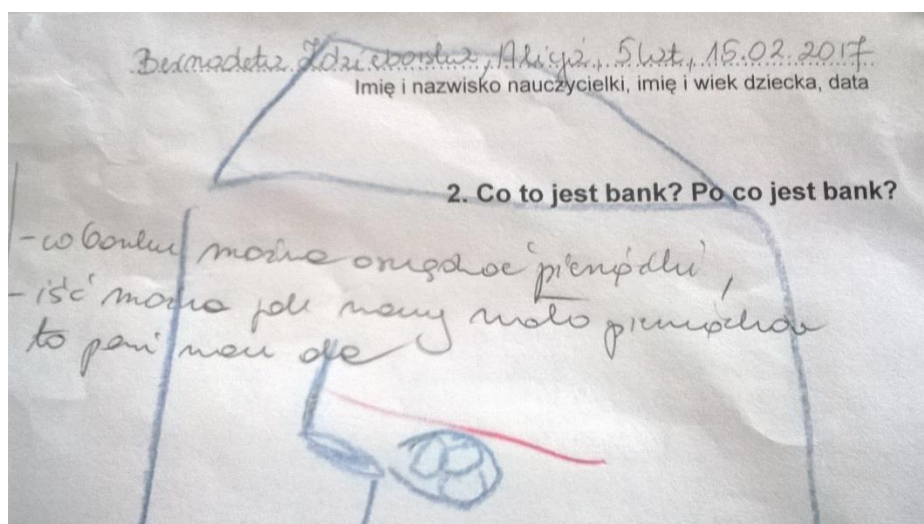
2. Co to jest bank? Po co jest bank?

To pytanie w ankiecie początkowej sprawiało dzieciom kłopot. Część z nich zupełnie nie potrafiła odpowiedzieć na to pytanie, część kojarzy bank z budynkiem, w którym byli z mamą lub tatą. Bank mylą ze sklepem, opisują go jako „domek”, miejsce, w którym „kupuje się pieniądze”. Bank jest po to żeby „tam pracować”. Tego rodzaju odpowiedzi w ankiecie początkowej pojawiły się 42 razy. Zaskakująco dużą grupę odpowiedzi poprawnych (37) stanowią stwierdzenia dzieci, że bank to miejsce, w którym przechowuje się pieniądze, można pożyczyć pieniądze oraz „oddać jak się ma za dużo”. Ankieta końcowa pokazuje, że przewaga odpowiedzi poprawnych wzrosła do 58, a odpowiedzi błędnych lub odpowiedzi „nie wiem” to 27%, czyli 21 odpowiedzi.

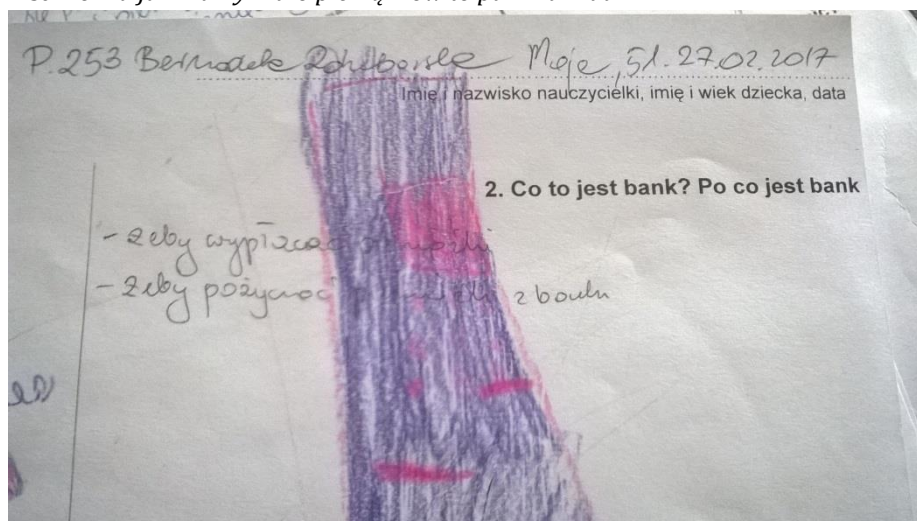


Wykres nr 10 – Ankieta dla dzieci „Co to jest bank? Po co jest bank?”

Przyczyn tego wzrostu wiedzy wykazanego w pytaniu 1 i 2, a częściowo także w 3, należy szukać w wizytach dzieci w banku oraz spotkaniach z ekspertami. Warto zauważyć, że w ankietach dzieci, które już na początku podawały poprawne odpowiedzi dotyczące banku, w ankiecie końcowej odpowiedzi zostały wzbogacone o kolejne funkcje tej instytucji – udzielanie pożyczek, wymiana waluty, pomnażanie pieniędzy.



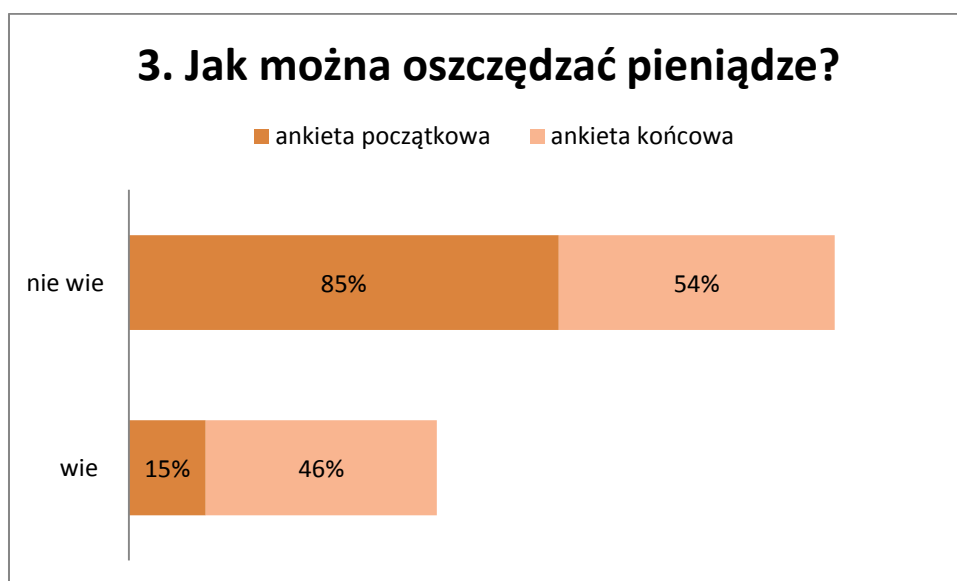
- w banku można oszczędzać pieniądze
- iść można jak mamy mało pieniędzy to pani nam da



- żeby wypłacać pieniądze
- żeby pożyczać pieniądze z banku

3. Jak można oszczędzać pieniądze?

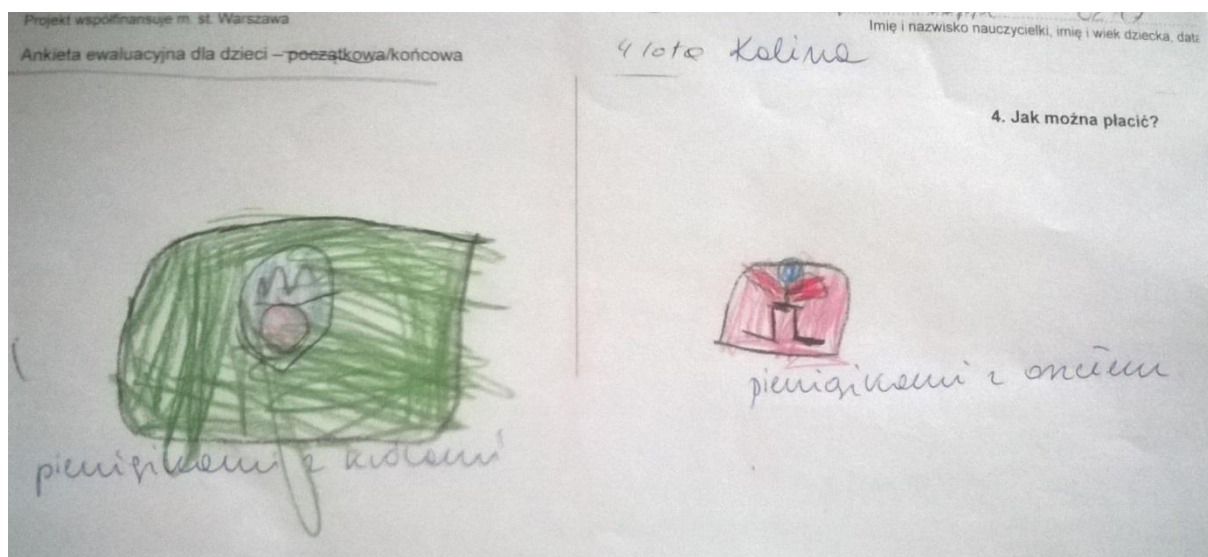
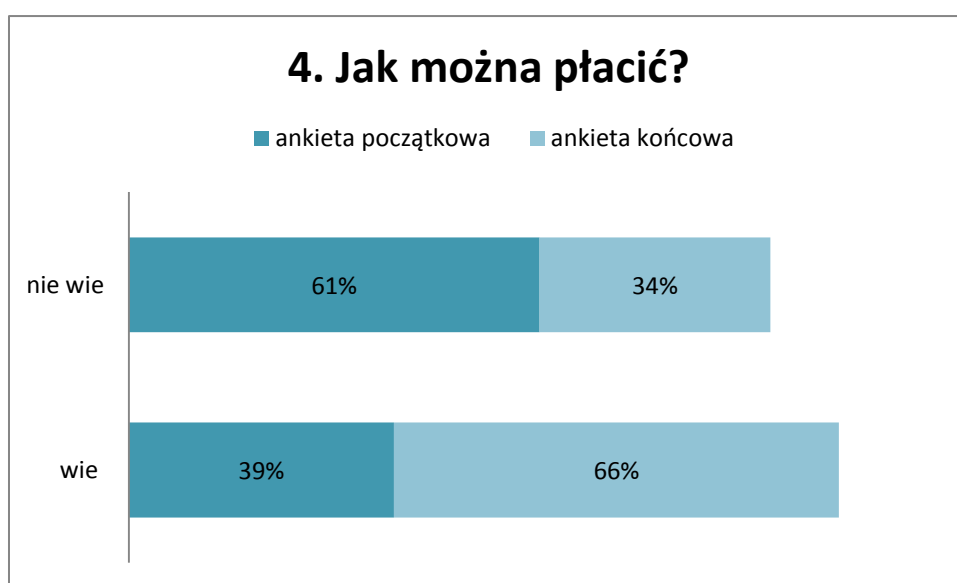
Odpowiedzi ankiety początkowej pokazały, że to pytanie sprawiło dzieciom największy kłopot. Dużo więcej w stosunku do innych pytań pól było pustych, częściej padała odpowiedź „nie wiem”. W sposobach na oszczędzanie dzieci wskazywały głównie ograniczenie zakupów zabawek, „trzymanie” i „nie oddawanie”. Po realizacji zajęć prawidłowe odpowiedzi na to pytanie stanowiły 46% wszystkich odpowiedzi. Dużo mniej pojawia się odpowiedzi „nie wiem”, ale nadal przeważają odpowiedzi dotyczące nie oddawania i ograniczenia wydatków na przyjemności. Odpowiedzi te nie są nieprawidłowe, jednak założeniem programu było pokazanie dzieciom sposobów oszczędzania w banku oraz zwrócenia ich uwagi na oszczędzanie wody, prądu. W jednej z grup większość prawidłowych odpowiedzi na to pytanie w ankiecie końcowej stanowią odpowiedzi „w banku”. Przyczyną tak niewielkiego wzrostu wiedzy jest być może fakt, że temat dotyczący oszczędzania realizowany był przez nauczycielki fakultatywnie, w zależności od możliwości czasowych.



Wykres nr 11 – Ankieta dla dzieci „Jak można oszczędzać pieniądze?”

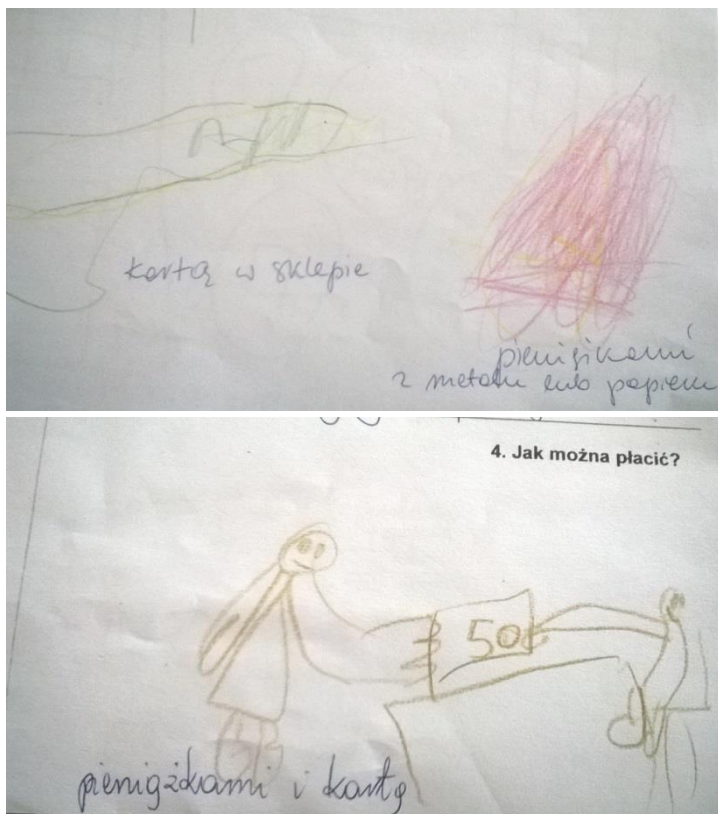
4. Jak można płacić?

Ankieta początkowa przynosi 39% odpowiedzi poprawnych – dzieci wiedzą, że płacić można gotówką lub kartą i takie stwierdzenia pojawiają się przy dziecięcych rysunkach. Projekt przynosi wzmocnienie tej wiedzy oraz nabycie wiedzy przez 22% dzieci. Te dzieci, które wiedziały, jakie są rodzaje płatności już na etapie rozpoczęcia zajęć, dodawały do sposobów przelew, określenie płatności zbliżeniowej, płatności telefonem. Często też określnie „pieniązkami i kartą” zostaje w ankiecie końcowej doprecyzowane – „banknotami, monetami i kartą”. Niektóre dzieci, pozostające najwyraźniej pod wyjątkowo silnym wpływem wizyty w banku i opowiadanych tam historii, zaznaczały również, jakie sposoby płatności obowiązywały w czasach handlu wymiennego.



Pieniżkami z królami

Pieniżkami z orzełem



Podsumowanie:

Efekty projektu

- Dzięki projektowi swoją wiedzę i kompetencje do prowadzenia zajęć z edukacji ekonomicznej podniosło 10 nauczycielek z przedszkoli na Woli i Włochach.
- Szkolenia zaproponowane i przeprowadzone dla nauczycielek przedszkolnych zostały ocenione bardzo dobrze zarówno w ankiecie po szkoleniu, jak też po zakończeniu realizacji zajęć z dziećmi.
- Zarówno z wypowiedzi nauczycielek, jak i z analizy ankiet końcowych dzieci wynika, że projekt przyczynił się do zwiększenia wiedzy dzieci w zakresie podstawowych pojęć z języka edukacji ekonomicznej, jak też w zakresie postaw i predyspozycji przedsiębiorczych dzieci.

Wnioski i rekomendacje

- Projekt jest atrakcyjną i ciekawą propozycją dla dzieci i nauczycielek
- Wiedza i umiejętności dzieci zwiększyły się szczególnie dzięki udziałowi dzieci w spotkaniach z ekspertami oraz samodzielnemu wykonywaniu działań przez dzieci.
- Projekt był rozpisany na zbyt małą ilość czasu, żeby można było z powodzeniem zrealizować wszystkie tematy proponowane podczas szkolenia.
- Projekt „uaktywnił” dzieci, które wykazywały w grupie małe zaangażowanie.
- Warto poświęcić więcej uwagi na realizację tematów dotyczących oszczędzania.

Wpływ programu na rodziców:

W wypowiedziach nauczycielek bardzo często pojawiała się ocena zaangażowania rodziców i dziadków w działania projektowe. Nauczycielki akcentowały to zaangażowanie, pomimo tego, że w ankiecie końcowej dla nauczycielek nie padały pytania o zaangażowanie rodziców. Jak wynika z wypowiedzi, rodzice chętnie włączali się w działania, na właściwie każdym etapie: pomoc w organizacji wycieczek i opieka podczas wycieczek, występowanie w roli eksperta w temacie „Kupujemy-sprzedajemy”, organizacja wyjścia do banku, pomoc w realizacji zadania przedsiębiorczego:

- *Rodzice są zadowoleni z podjęcia tematów związanych z przedsiębiorczością, bo im też wcześniej nie przyszło do głowy poruszenie z dziećmi niektórych z tematów. W związku z podejmowanymi tematami dzieci mają większą wiedzę, dodatkowo ćwiczyły pamięć przekazując rodzicom treści i informacje. Wzrosło ich zainteresowanie.*
- *Rodzice chętnie włączali się w realizację jako eksperci, pomagali w organizacji wycieczek. Także babcie pomagały jako opieka podczas spacerów związanych z poszczególnymi tematami.*
- *Program także aktywizuje rodziców. Rodzice i Dziadkowie chętnie włączali się w pomoc przy realizacji kolejnych modułów programu. Chodzili z nami na wycieczki, przyczyniali się do organizacji wycieczek (Komenda Policji i Nadsański Bank Spółdzielczy). Rodzice sami szukali w domu ciekawych monet, które mogłyby zaprezentować ich dzieci w przedszkolu. Także Rodzice bardzo zaangażowali się „przepis na sukces”(przepisy rysowane, kserowane, ustne). Mieliśmy w p-lu dwie wizyty ekspertów- tata Olgi(sprzedajemy- kupujemy) i mama Bartka(reklama i usługi).*

Załączniki:

Załącznik 1. Ankieta dla uczestniczki szkolenia „Przedsiębiorcze dzieci”

Ankieta ewaluacyjna

Projekt „Przedsiębiorcze dzieci Warszawa: Wola i Włochy” (2016-17)

- Szkolenie pocztkowe dla nauczycielek, 16-17 września 2016

Szanowna Pani,

Prosimy o wypełnienie anonimowej ankiety. Jej wyniki pomogą nam w ocenie projektu i doskonaleniu szkoleń. Dziękujemy!

1. Jak ocenia Pani swoją wiedzę ekonomiczną przed rozpoczęciem projektu? Proszę wstawić X przy wybranej odpowiedzi.

W ogóle nie miałam takiej wiedzy	
Prawie nie miałam wiedzy	
Miałam ogólną - średnią wiedzę	
Miałam dość dużą wiedzę	
Miałam bardzo dużą wiedzę	
Trudno powiedzieć	

2. Jak ocenia Pani swoje umiejętności z zakresu przedsiębiorczości przed rozpoczęciem projektu? Proszę wstawić X przy wybranej odpowiedzi

W ogóle nie miałam takich umiejętności	
Prawie nie miałam takich umiejętności	
Miałam średnie umiejętności	
Miałam dość duże umiejętności	
Miałam bardzo duże umiejętności	
Trudno powiedzieć	

3. Czy kiedykolwiek dotychczas w czasie zajęć z dziećmi miała Pani okazję omawiać następujące zagadnienia?. Proszę wstawić X przy wybranej odpowiedzi.

	Nigdy	Czasami	Często	Trudno powiedzieć
Podatki				
Oszczędzanie				
Reklama				
Sklep				
Prowadzenie firmy				
Marketing				
Zarabianie pieniędzy				
Inne tematy związane z ekonomią i przedsiębiorczością: jakie:....				

4. Proszę dokończyć następujące zdania:

<i>Przedsiębiorcze dziecko ...</i>
<i>Kiedy uczy się dzieci przedsiębiorczości...</i>
<i>To szkolenie...</i>

5. Czy po szkoleniu...? Proszę odpowiedzieć na każde z poniższych pytań.

	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Ani tak, ani nie	Raczej tak	Zdecydowanie tak	Trudno powiedzieć
Pani wiedza na temat edukacji ekonomicznej dla dzieci zwiększyła się?						
Pani umiejętności w zakresie rozwijania przedsiębiorczych kompetencji u dzieci rozszerzyły się?						
Pani umiejętności w zakresie wspierania dzieci w realizacji własnych pomysłów w zakresie przedsiębiorczości rozszerzyły się?						
Szkolenie spełniło Pani oczekiwania?						
Widzi Pani możliwość wykorzystania zdobytej tu wiedzy w swojej dalszej						

pracy?						
Widzi Pani możliwość wykorzystania nabytych na szkoleniu umiejętności w swojej dalszej pracy?						

6. **Jakie ewentualne trudności, problemy mogą Pani zadaniem pojawić się w trakcie realizacji projektu „Przedsiębiorcze dzieci”?** Proszę napisać poniżej.

7. **Jak ocenia Pani szkolenie pod następującymi względami?** Proszę wstawić X przy wybranej odpowiedzi.

	Bardzo źle	Raczej źle	Ani źle ani dobrze	Raczej dobrze	Bardzo dobrze	Trudno powiedzieć
Przygotowanie osób prowadzących						
Sposób prowadzenia						
Organizacja szkolenia						
Posiłki						
Wymiana doświadczeń między uczestnikami						
Nowe kontakty, znajomości						
Przydatność treści ze szkolenia w pracy z dziećmi						

8. **Czy ma Panie jakieś dodatkowe uwagi dotyczące szkolenia lub projektu „Przedsiębiorcze dzieci”?** Proszę napisać poniżej.

Dziękujemy za wypełnienie ankiety!

Załącznik 2. Ankieta dla uczestniczki szkolenia „Metoda projektów badawczych”

Ankieta ewaluacyjna

Projekt „Przedsiębiorcze dzieci” – szkolenie dla nauczycielek, 23-24 września 2016.

Szanowna Pani,

Prosimy o wypełnienie anonimowej ankiety. Jej wyniki pomogą nam w ocenie projektu i doskonaleniu szkoleń. Dziękujemy!

1. Jak ocenia Pani swoją wiedzę o metodzie projektów badawczych przed rozpoczęciem szkolenia? Proszę wstawić X przy wybranej odpowiedzi 	W ogóle nie miałam takiej wiedzy						
	Prawie nie miałam takiej wiedzy						
	Miałam średnią wiedzę						
	Miałam dość dużą wiedzę						
	Miałam bardzo dużą wiedzę						
	Trudno powiedzieć						
2. Proszę odpowiedzieć na każde z poniższych pytań i wstawić X przy wybranej odpowiedzi. 	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Ani tak, ani nie	Raczej tak	Zdecydowanie tak	Trudno powiedzieć	
Czy po szkoleniu Pani wiedza na temat metody projektów badawczych							

zwiększyła się?						
Czy Pani umiejętności stosowania metody projektu badawczego z dziećmi rozszerzyły się?						
Czy metoda projektów badawczych ułatwi Pani prowadzenie zajęć z dziećmi na temat przedsiębiorczości?						
3. Jakie tematy powinniśmy jeszcze omówić, żeby lepiej przygotować Panią do prowadzenia zajęć w projekcie? 4. Tutaj można też zapisać dodatkowe uwagi dotyczące szkoleń i w ogóle projektu.						



Dziękujemy za wypełnienie ankiety!

Załącznik 3. Ankieta online dla nauczycielek po zakończeniu realizacji zajęć „Przedsiębiorcze dzieci”

Przedsiębiorcze dzieci - ewaluacja projektu w Warszawie

Droga Nauczycielko,

od października 2016 do lutego 2017 prowadziłaś zajęcia "Przedsiębiorcze dzieci".

Będziemy wdzięczni za uzupełnienie poniższej, krótkiej ankiety podsumowującej działania.

Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego

Projekt współfinansuje m. st. Warszawa

1. Program „Przedsiębiorcze dzieci” w prowadzeniu zajęć z dziećmi był:

- ☐ Bardzo przydatny
- ☐ Raczej przydatny
- ☐ Taki sam jak inne programy
- ☐ Zupełnie nieprzydatny

2. Za najciekawszy dla dzieci temat uznaje Pani:

3. Za najciekawszą aktywność dla dzieci (niezależnie od tematu) uznaje Pani:

4. Który temat/ aktywność był dla dzieci najtrudniejszy?

5. Czy wykorzysta Pani program (w całości lub jego elementy) w dalszej pracy z dziećmi?

- ☐ Tak
- ☐ Nie

6. Jakie najważniejsze zmiany zauważyła Pani u dzieci w zakresie kompetencji społecznych?

7. Inne uwagi odnośnie treści w programie "Przedsiębiorcze dzieci" i jego realizacji:

Dziękujemy za udzielenie odpowiedzi!

Zapraszamy do śledzenia naszego profilu na Facebooku i aktualności na stronie:

www.frd.org.pl

<https://www.facebook.com/FundacjaRozwojuDzieci/>

Załącznik 4. Ankieta rysunkowa dla dzieci początkowa i końcowa

Projekt „Przedsiębiorcze dzieci” <u>Ankieta ewaluacyjna dla dzieci – początkowa/kończąca</u>		 Imię i nazwisko nauczycielki, imię dziecka, data	
1. Gdzie można przechowywać pieniądze?		2. Co to jest bank? Po co jest bank?	
3. Jak można oszczędzać pieniądze?		4. Jak można płacić?	

Podziękowania

Serdecznie podziękowania kierujemy do Agnieszki Szczurek i [Ośrodka Ewaluacji](#) – za ciągłe wsparcie merytoryczne w realizacji projektów „Przedsiębiorcze dzieci” od 2014 roku.

Wypracowane przez Agnieszkę i Ośrodek Ewaluacji materiały nieustannie służą nam zarówno w ewaluacji działań, jak również w ich planowaniu i realizacji.

Dziękujemy!

*Opracowanie
Urszula Zimoląg
Fundacja Rozwoju Dzieci*